

ALLÂL el-FÂSÎ

(عادل الفاسي)

Muhammed Allâl el-Fâsî
(1910-1974)

Faslı devlet ve fikir adamı.

Fas'ta doğdu. Tahsilini Karaviyyin Üniversitesinde tamamladı. Aynı üniversitede ve üniversite sonrası İslâmî eğitim veren Rabat'taki Dârülhâdisî'l-haseniyeye'de görev yaptı. Selefiyye hareketi içinde yer aldı ve Fransız sömürge yönetimine karşı baş gösteren siyasî mücadeleye katıldı. Bu faaliyetlerinden dolayı bir süre Tazâ'da göz hapsinde tutuldu; 1931 yılında serbest bırakıldı. Diğer genç Faslı milliyetçilerle birlikte 1934'te Kütletü'l-ameli'l-vatanî'yi kurdu. Liderler arasındaki görüş ayrılıkları üzerine bu teşkilât 1937 yılında, Allâl el-Fâsî'nin önderlik ettiği el-Hizbül-vatanî ve Vezzânî'nin başında bulunduğu el-Hareketü'l-kavmiyye adlarıyla ikiye bölündü. Sömürge yönetimine karşı sürdürülen faaliyetler ve ortaya çıkan gelişmeler üzerine liderlerin birçoğu tutuklanarak hapse atıldı veya sürgüne gönderildi. Allâl el-Fâsî de 1937-1946 yılları arasında Gabon'da sürgünde yaşadı. Fas'taki arkadaşları tarafından 1943'te kurulan İstiklâl Partisi'nin (Hizbül-istiklâl) liderliğine getirildi ve 1946 yılında Gabon dönüşü fiilen partinin başına geçti. Ancak 1947'de Kahire'ye kaçmak zorunda kaldı ve orada kurduğu Mektebül-Mağribî'l-Arabî adlı merkezden İspanyol ve Fransızlar'a karşı geliştirilen direniş ve bağımsızlık hareketlerini yönlendirdi. Kuzey Afrika bağımsızlık hareketleri liderlerinden Abdülkerîm el-Hattâbî başkanlığında Kahire'de kurulan Kuzey Afrika Kurtuluş Komitesi'nin (Lecnetü tahrîrî'l-Mağribî'l-Arabî) genel sekreterliğine getirildi (1955). Fas'ın 1956'da bağımsızlığını kazanması üzerine ülkesine döndü ve Rabat'ta İmam V. Muhammed Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevine başladı. Bir süre yalnız parti çalışmaları ve neşir faaliyetiyle meşgul olarak hükümette görev almaktan uzak durdu. 1957'de çıkarmaya başladığı haftalık *Le Sahara Marocain* gazetesinin yayımını sürdürdü; 1962'de de aylık *el-Beyyine* dergisini çıkardı. Bu yayın organlarında, savunduğu Arap birliği ve panislâmizm hareketi hakkındaki görüşlerini ortaya koydu. 1960'ta tekrar İstiklâl Partisi liderliğine getirildi. 1961'de kurulan hükümette vakıflar ve dinî işlerle görevli devlet bakanı oldu. On se-

kiz ay bu görevde kaldıktan sonra partili diğer iki bakanla birlikte hükümetten ayrıldı (1963). Siyasî ve kültürel faaliyetlerle dolu hareketli bir ömür geçiren Allâl el-Fâsî, bir davet üzerine gittiği Romanya'da devlet başkanı ile Filistin ve Batı Sahra meseleleriyle ilgili olarak yaptığı görüşme sırasında öldü (13 Mayıs 1974).

Eserleri. 1. *Maķāşidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye ve meķārimuhâ.* Hukuk Fakültesi'nde verdiği derslerin kitap haline getirilmiş şeklidir. Eser Kazablanka'da (Dârülbeyzâ, ts.) neşredilmiştir. 2. *Difâ'ani's-şerî'a.* Bu eser de Hukuk Fakültesi'nde verdiği derslerden oluşmaktadır. 3. *el-Himâye fi Merrâķuş mine'l-vicheti't-târîhiyye ve'l-kânûniyye.* Fransız ve İspanyollar'ın Fas'taki himaye rejimlerini eleştirmektedir. 4. *Himâyetü İspanya mine'l-vicheti't-târîhiyye ve'l-kânûniyye* (Kahire 1947). Himaye rejimlerini eleştirdiği bir başka eseridir. 5. *el-Mağribü'l-'Arabî mine'l-ħarbi'l-'âlemiyyetü'l-ûlâ ile'l-yevm* (1955). Tarihî olaylardan bahseden eserde I. Dünya Savaşı'nda Mağrib'in içinde bulunduğu durum incelenmektedir. 6. *el-Harekâtü'l-istiklâlîyye fi'l-Mağribi'l-'Arabî* (Kahire 1948, 1956). Fas'taki Arap milliyetçilik hareketini anlatmaktadır. 7. *Nehcül-istiklâlîyye.* Konusu bir önceki eserle aynıdır. 8. *Ĥadîşü'l-Mağrib fi'l-Meşriķ* (1956). Çeşitli Arap ülkelerinde verdiği konferanslardan meydana gelen bu eser Allâl el-Fâsî'nin politik görüşlerini ihtiva etmektedir. 9. *Nidâ'ü'l-Kāhire* (1959). Müellifin politik görüşlerini ihtiva eden bir başka önemli eseridir. 10. *en-Nakdüz-zâti* (Kahire 1952). Bu eserinde, Arap milliyetçilik hareketinin esasları ve sonuçları üzerinde durarak modern dünyada gerçek Arap kimliğini kaybetmeden yüklebilmenin yollarını göstermekte ve otokritik yapmaktadır. Böylece, mücadelesinde XX. yüzyılın modernist İslâmî fikirlerini oluşturan (Muhammed Abdüh ve Reşîd Rızâ gibi) liderlerin yolunda gittiğini göstermektedir. Eser Çince'ye ve kısmen Fransızca'ya da tercüme edilmiştir.

Allâl el-Fâsî'nin ayrıca İslâm âlemindeki maddî ve mânevî kalkınma ile ilgili şu eserleri vardır: *'Akîde ve cihâd; Ma'ṣeretü'l-yevm ve'l-ğad; Mühimmetü 'ulemâ'i'l-İslâm; Difâ'an an vahdeti'l-bilâd.* Aynı zamanda şair olan Allâl el-Fâsî'nin bazı şiirleri Abdülalî el-Vedgîri tarafından *Dîvânü 'Allâl el-Fâsî* adıyla neşredilmiştir (Rabat 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü 'Allâl el-Fâsî (nşr. Abdülalî el-Vedgîri), Rabat 1984, c. I; Muhammed el-Alemî, *'Allâl el-Fâsî*, Rabat 1980; Anouar Abdel-Malek, *Anthologie de la littérature arabe contemporaine*, Paris 1965, II, 190-196; Ebû Bekir el-Kâdirî, *Ricâlün 'areftühüm fi'l-Mağrib ve'l-Meşriķ, Dârülbeyzâ* 1403/1983, s. 59-120; *el-Mevsû'a-tü'l-ħarekiyye* (nşr. Müessesetü'l-Buhûs ve'l-meşâri'u'l-İslâmiyye), Amman 1403/1983, I, 186; Hasan el-Verâğilî, *el-Maẓmûnû'l-İslâmî ft şî'ri 'Allâl el-Fâsî*, Rabat 1405/1985; *Oriente Moderno*, sy. XVII, Roma 1937, s. 595; XIX (1939), s. 429-430; XXXII (1952), s. 1-31; U. Rizitano, "Allâl al-Fâsî", *El² Suppl.* (İng.), s. 63-64.

MUSTAFA L. BİLGE

ALLÂM

(bk. ALÎM).

ALLÂME el-HİLLÎ

(bk. HİLLÎ, İbnü'l-Mutahhar).

ALLÂMEK el-BOSNEVÎ

(bk. BOSNEVÎ).

ALLÂMÎ, Ebû'l-Fazl

(bk. EBÛ'l-FAZL el-ALLÂMÎ).

ALLÂMÎ, Sâdullah Han

(bk. SÂDULLAH HAN).

ALLÂN el-VERRÂK

(علان الوراق)

Allân b. el-Hasen el-Verrâk eş-Şuûbî
(ö. 218/833'ten sonra)Arap kabileleri hakkında
kaleme aldığı eserleriyle tanınan
tarihçi.

İran asıllıdır. Bermekîler'e yakınlığı ile tanınan Allân, Hizânetülhikme'de Hârûnürreşîd'e, Beytülhikme'de Me'mûn'a ve Bermekîler'e kâtiplik yaptı. Hârûnürreşîd'in oğulları Emîn ile Me'mûn arasındaki iktidar mücadelesinde Me'mûn'u destekledi. Me'mûn'un ölümünden sonra hayatının sonuna kadar Bağdat'ta Bâbüşşâm yakınında bir yerde kitap istinsah ederek geçimini sağladı.

İstinsah ettiği kitaplar ve Abbâsî ileri gelenleriyle olan münasebetleri sayesinde bazı Arap kabilelerini yakından tanıma imkânı buldu. Buna dayanarak *mesâlib* (kabilelerin kötü ve noksan yönleri) ile *münâferât* (üstün yönleri) konularında bazı kitaplar kaleme aldı. *Kitâbü'l-Meydân*